

ПОЛИТИКИ ЗА РАЗВИТИЕ НА АДМИНИСТРАЦИЯТА НА ИЗПЪЛНИТЕЛНАТА ВЛАСТ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ ВТОРИЯ ПРОГРАМЕН ПЕРИОД НА ЧЛЕНСТВО В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

Проф. д-р Николай Арабаджийски, НБУ

DEVELOPMENT POLICIES FOR ADMINISTRATION OF THE EXECUTIVE AUTHORITY IN THE REPUBLIC OF BULGARIA FOR THE SECOND PROGRAM PERIOD OF MEMBERSHIP IN THE EUROPEAN UNION

Prof. Nikolay Arabadzhijski, PhD

Abstract: *The purpose of the paper is to present the policies of the governments of the Republic of Bulgaria for the establishment, functioning and development of the administration of the executive power during the Second Programming period of Bulgaria's EU membership from 2014 to 2020. Following the analysis of strategic documents and normative acts, the author claims that during the four years of the period the civil service model introduced in the pre-accession period in 1998 has not changed. There is a new public debate about changes in governance levels and the number of structures in central and local administrations. The introduction of e-Government will inevitably lead to a drastic reduction in the number of employees in the administration, which should be forecasted and planned.*

Key words: *policies, executive bodies, administration, strategic documents*

Вторият програмен период на членство на Република България в Европейския съюз е от 1 януари 2014 г. до 31 декември 2020 г. Политиките за изграждането, функционирането и развитието на структурите от системата на администрацията на изпълнителната власт през първите четири години на този седемгодишен период (до края на 2017 г.) са създавани и реализирани от **пет правителства (три редовни и две служебни)**. Техните политики се реализират чрез ежегодното актуализиране на Националната програма за реформи в Република България, което се осъществява с решения на Министерския съвет. През 2012 г. е приета Национална програма за развитие: България 2020.¹ Тя е водещият стратегически документ, в който са посочени целите на възприетите национални политики за развитие на Република България до 2020 г.

През **Втория програмен период** политиките на редовните правителства продължават да се реализират чрез усвояване на средства от Структурните фондове на ЕС. Националната институционална рамка за управлението на средствата от Европейските структури и инвестиционни фондове на ЕС се регламентират през 2015 г. от специален закон.² Подобряването на работата на държавната администрация в Република България се осъществява и продължава чрез реализирането на една оперативна програма:

▪ Оперативна програма „Добро управление“. Тя е основният инструмент за реализиране на административна и съдебна реформа, включително въвеждане на

¹ Бел.авт. Програмата е приета с Решение № 1057 на Министерския съвет от 20.12.2012 г., като за нейното изпълнение са приети четири Тригодишни планове за действие за изпълнението ѝ за периодите: 2014-2016; 2015-2017; 2016-2018 и 2017-2019.

² Вж. Закон за управление на средствата от Европейските структурни и инвестиционни фондове, обн. ДВ. бр.101 от 22 Декември 2015 г., посл. изм. ДВ. бр.58 от 18 Юли 2017 г.

електронно управление. Средствата за програмата са **335 919 605 евро**. До края на 2016 г. едва 19% от предвидените от бюджета на програмата средства са усвоени.³

Политики на правителството с министър-председател Пламен Орешарски

Правителството е експертно и е избрано от 42-то Народно събрание и управлява от 29 май 2013 г. до 05 август 2014 г. с подкрепата на парламентарно представените групи на БСП, ДПС и Атака. Съставът на правителството включва *министър-председател, 3-ма заместник министър-председатели*, като двама от тях ръководят и министерство - съответно на вътрешните работи и на правосъдието. Третият заместник министър-председател отговаря за икономическото развитие. *Министрите са 15.*

Общият брой на министерствата е 15. Създадено е ново Министерство на инвестиционното проектиране. Функциите по проблемите на младежта от съществуващото Министерство на образованието, младежта и науката се предоставят на ново Министерство на младежта и спорта. Министерството на икономиката, енергетиката и туризма се преобразува в Министерство на икономиката и енергетиката.

През целия период на управление правителството е съпроводено с масови протести на гражданите, свързани с нецелесъобразното назначение на Деян Пеевски за председател на Държавната агенция „Национална сигурност“ – пост, който не заема, както и с неефективни решения в управлението на такива публични сектори като финанси, енергетика, здравеопазване, сигурност и др.

На 6 август 2013 г. Министерският съвет създава постоянно действащ консултативен орган към него – *Съвет за децентрализация на държавното управление*, който трябва да ръководи и координира изпълнението на *Актуализираната Стратегията за децентрализация 2006-2015 г.*

До края на 2013 г. промените в системата на администрацията на изпълнителната власт са: създадени нови структури 5, преобразувани 8. Промени в *Устройствените правилници* са направили **41,17%** от структурите на администрацията.

Общата щатна численост на служителите е **89 919**. В *централната администрация* те са 57 037, а в *териториалната* 32 882. Щатът е увеличен само с 214 служители, предимно в *териториалната администрация*.⁴

В началото на **Втория програмен период на членство на Република България в ЕС** през 2014 г. в администрацията на Министерския съвет започна изпълнението на два проекта - проект „*Интегрирана информационна система на държавната администрация – гаранция за прозрачност и ефективност*“ и проект „*Подобряването на управлението на човешките ресурси чрез усъвършенстване на Единната информационна система за управление на човешките ресурси – предпоставка за ефективна администрация*“. Проектите са по *Оперативна програма „Административен капацитет“*, която се реализира през **Първия програмен период на членство на Република България в ЕС от 2007 г. до 2013 г.** и се осигуряват от нейния бюджет.

На 17 март 2014 г. Министерският съвет на Република България приема *Стратегия за развитието на държавната администрация 2014-2020 г.* Този стратегически документ произтича от новите условия, в които функционира българската администрация, както и от необходимостта от поставяне на дългосрочни стратегически цели, въз основа на които да се разработи финансов инструмент за

³ Вж. Годишен доклад за изпълнението на Оперативна програма „Добро управление“ за 2016 г.

⁴ Бел.авт. Количествените данни са публикувани в Доклад за състоянието на администрацията през 2013 г. В щатните бройки на служителите не са включени служителите на МВР, което през 2013 г. има утвърдени 54 913 щатни бройки.

укрепване на институционалния капацитет на администрацията. В *стратегията* са посочени четири стратегически цели, които държавната администрация трябва да осъществи в периода до 2020 г.:

➤ *Изграждане на администрация, ориентирана към потребностите на обществото;*

➤ *Развитие на администрация, ориентирана към постигане на резултати;*

➤ *Динамична администрация, развиваща експертния потенциал;*

➤ *Развитие на адаптивна и гъвкава структура на администрацията.*

За изпълнението на четвъртата стратегическа цел се предвижда осъществяването на дейности за: създаване на оптимална институционална структура, аутсторсинг на общи административни дейности, прехвърляне на публични функции към частния сектор, намаляване на териториалните звена на централната администрация, установяване на точния брой и вид на консултативните звена и редуциране на броя им, създаване на „зелена администрация“. Очакваните резултати от изпълнението на тази стратегическа цел са да се оптимизира модела на централната и териториалната администрация чрез намаляване броя на административните структури и на *органите и ръководителите* им на управление.

На 21 март 2014 г. правителството приема *Стратегия за електронно управление в Република България 2014-2020 г. и Пътна карта за нейното изпълнение*.

През 2014 г. са създадени 3 нови структури в системата на изпълнителната власт, закрити са 4, преименувани са 2 и са преобразувани 2. Промени в *Устройствените правилници* са направили **31,08%** от структурите на администрацията.

Общата щатна численост на служителите е **89 682**. В *централната администрация* те са 56 657, а в *териториалната* 33 025. Щатът е намален с 237 служители, предимно в *централната администрация* и се увеличава в *териториалната*.⁵

Сравнителният анализ на броя на структурите на администрацията на изпълнителната власт показва, че **през седмата и осмата години на пълноправно членство на Република България в ЕС** те не се променят съществено. Не се променя и моделът на държавна служба, който е въведен в **Предпресъединителния период за членство на Република България в ЕС** (периода от 1995 г. до 2007 г.) с приемането на *Закона за администрацията* през 1998 г. С този закон се въвежда френският модел на държавна служба. Той се основа върху „политическите кабинети“, които следва да подпомагат органите на управление да реализират *правителствените политики* в съчетание със скандинавския модел на държавна служба, основаващ се на „политическия неутралитет на държавните служители“, назначени в администрацията, на които е разрешено да участват в политическа дейност.⁶ *Централните органи на изпълнителната власт*, както и председателите на държавни агенции и областните управители създават на свое пряко подчинение „политически кабинети“.

Администрацията на изпълнителната власт е *централна и териториална*.

Централната администрация се изгражда централизирано и включва: администрацията на Министерския съвет, министерствата, държавните агенции, администрацията на държавните комисии, изпълнителните агенции и административните структури, създадени с нормативен акт, които имат функции във връзка с осъществяването на изпълнителната власт.

⁵ Бел.авт. Количествените данни са публикувани в Доклад за състоянието на администрацията през 2014 г. В щатните бройки на служителите не са включени служителите на МВР, което през 2014 г. има утвърдени 49 500 щатни бройки.

⁶ Бел.авт. По-подробно за моделите на държавната служба в страни-членки на ЕС вж. Арабаджийски, Н. Организация на публичната администрация в Република България. Изд. НБУ. С., 2010 г., с.71-73

Законът за администрацията въвежда **унифициран модел** за централната администрация и за областните администрации на изпълнителната власт, като от 1998 г. **този модел не е променян**.

Териториалната администрация в Република България се изгражда децентрализирано в съответствие със Закона за местното самоуправление и местната администрация⁷ и включва: областните администрации, общинските администрации и специализираните териториални администрации, създадени като юридически лица с нормативен акт. Структурите ѝ, с изключение на областните администрации, **не се изграждат** на базата на унифицирания модел, въведен със Закона за администрацията.

Не се променят и регламентите, установили в **Предпресъединителния период** два правни режима за служителите в администрацията:

- административноправен режим – за държавните служители, в съответствие с приетия през 1999 г. Закона за държавния служител⁸ и

- трудоваправен режим – за лицата, работещи по трудово правоотношение в администрацията, в съответствие с Кодекса на труда.⁹

Промените, които настъпват вследствие на реализираните политики на **правителството на Пламен Орешарски**, са основно функционални и кадрови. Те засягат предимно увеличаването на броя на специализираните териториални администрации. Констатира се минимално намаление в общата численост на щатните служители.

На 04 август 2014 г. 42-ото Обикновено Народно събрание на Република България е разпуснато. Насрочени са предсрочни парламентарни избори на 05 октомври 2014 г.

На 05 август 2014 г. президентът на Република България – **Росен Плевналиев**, назначава **служебно правителство**.

Политики на служебното правителство със служебен министър-председател Георги Близнашки

Правителството е служебно и е съставено от независими експерти. Управлява от 06 август 2014 г. до 07 ноември 2014 г. Съставът на правителството включва министър-председател, 4-ма заместник министър-председатели, като трима ръководят и министерство – съответно на регионалното развитие и инвестиционното проектиране, на труда и социалната политика, на правосъдието и един служебен вицепремиер, който отговаря за управлението на средствата от Европейския съюз. *Министрите са 16.*

Общият брой на министерствата е 15. Обединени са министерството на регионалното развитие и министерството на инвестиционното проектиране. На 08 август 2014 г. президентът назначава нов министър без портфейл – министър за организация на изборния процес. На 11 август 2014 г. той се оттегля и президентът решава да не се назначава такъв министър.

Основна задача на служебното правителство е провеждането на предсрочните парламентарни избори и то **не осъществява политики**, свързани с изграждането, функционирането и развитието на администрацията на изпълнителната власт.

Политики на правителството с министър-председател Бойко Борисов (2)

⁷ Обн. ДВ. бр.77 от 17 Септември 1991 г., с посл. доп. ДВ. бр.9 от 26 Януари 2017 г.

⁸ Обн. ДВ. бр.67 от 27 Юли 1999 г., с посл. изм. и доп. ДВ. бр.105 от 30 Декември 2016 г.

⁹ Обн. ДВ. бр.26 от 1 Април 1986 г., с посл. изм. и доп. ДВ. бр.105 от 30 Декември 2016 г.

Второто правителство на Бойко Борисов управлява от 07 ноември 2014 г. до 27 януари 2017 г. То е коалиционно и е избрано с мнозинството на четири партии – ГЕРБ, Реформаторски блок (РБ)¹⁰, Патриотичен фронт (ПФ)¹¹ и Алтернатива за българско възраждане (АБВ). В публичното пространство правителството е известно като правителство „Бойко Борисов 2“, кабинет „Борисов II“ и „*Правителство на малцинството*“. Разпределението на заместник министър-председателите и министрите е в съотношение 10:4:2:1:1:1:1 – съответно – ГЕРБ (10) : Безпартийни (4) : Движение „България на гражданите“ (2) : Демократи за силна България(1) : Български земеделски народен съюз (1) : Съюз на демократичните сили (1) : АБВ (1).

Съставът на правителството включва *министър-председател, 4-ма заместник министър-председатели*, като един от тях ръководи министерство на труда и социалната политика, и *16 министри*.

Общият брой на министерствата е 17. Министерството на регионалното развитие се преобразува в Министерство на регионалното развитие и благоустройството. Министерството на икономиката и енергетиката се разделя на Министерство на икономиката и Министерство на енергетиката. Създава се Министерство на туризма и се закрива Министерството на инвестиционното проектиране.

Правителството приема и започва активно изпълнение на управленската си програма за четиригодишния си мандат. Като основна цел на правителството е заявена „*укрепване на държавността и стабилизиране на институционалната среда*“. Основните приоритети на правителството са в областта на въвеждането на електронното управление, подобряване функционалността на държавната администрация и осъществяване на реформа след извършен функционален и структурен анализ.¹²

На 11 март 2015 г. министърът на вътрешните работи подава оставка. Постът е зает от заместник министър-председател. На 18 декември 2015 г. министърът на правосъдието подава оставка. Постът е зает от заместник министър-председател. На 03 февруари 2016 г. министърът на образованието и науката подава оставка. Постът е зает от заместник министър-председател. Съставът на правителството е намален и включва *министър-председател, 4-ма заместник министър-председатели*, като трима ръководят министерство и *14 министри*.

През 2015 г. са създадени 3 нови структури в системата на изпълнителната власт, закрити са 6 и 1 е преименува и сменя подчинеността си.

През същата година с указ на президента е създадена 1 нова община, като общият им брой се увеличава на 265.¹³

Общата щатна численост на служителите е съкратена с 2089 служители и е **87 593**. В централната администрация съкратените са 1924 служители и те са 54 733, а в териториалната съкратените са само 165 служители и те са 32 860.¹⁴

На 8 декември 2016 г. правителството приема нова *Стратегия за децентрализацията 2016-2025 г.* В нея са заложени следни четири стратегически цели:

¹⁰ Бел.авт. Реформаторският блок е съюз от четири партии – Движение „България на гражданите“ (ДБГ), Съюз на демократичните сили (СДС), Български земеделски народен съюз (БЗНС) и Българска нова демокрация (БНД), граждани и граждански организации, обединили се по време на протестите за оставка на правителството на Пламен Орешарски през 2014 г.

¹¹ Бел.авт. Патриотичният фронт е националистическа коалиция в Република България, включваща две партии – Национален фронт за спасение на България (НФСБ) и ВМРО-Българско национално движение (ВМРО-БНД), създадена преди парламентарните избори през 2014 г.

¹² Вж. Програма на Правителството за стабилно развитие на Република България за периода 2014-2018 г., с.52-61

¹³ Бел.авт. С Указ № 177/обн. 29.07.2014 г. на президента **Росен Плевналиев** се образува община Сърница в Пазарджишка област.

¹⁴ Бел.авт. Количествените данни са публикувани в Доклад за състоянието на администрацията през 2015 г. В щатните бройки на служителите не са включени служителите на МВР, което през 2015 г. има утвърдени 50 100 щатни бройки.

- Прехвърляне на правомощия и функции от централната към местната власт в основни сектори.
- Установяване на оптимално разпределение на ресурси между централното и местното ниво.
- Граждански контрол върху действията на публичните институции.
- Повишаване влиянието на регионалните институции за провеждане на координирана политика за регионално развитие.

Ръководството и координацията по изпълнението на стратегията се възлага на Съвета за децентрализация на държавното управление.

През 2016 г. са създадени 5 нови структури в системата на изпълнителната власт. В изпълнение на *Оперативна програма „Административен капацитет“* започва функционирането на интернет Портал на консултативните съвети, в който е публикувана информация за създадените със закон и с постановление на Министерския съвет общо 72 такива съвета.

Общата щатна численост на служителите през 2016 г. е намалена до **82 631**. В централната администрация служителите са 48 646, а в териториалната 33 985.¹⁵

Сравнителният анализ на броя на структурите на администрацията на изпълнителната власт показва, че **през деветата и десетата години на пълноправно членство на Република България в ЕС** не се променят съществено. Не се променя и моделът на държавна служба.

Промените, които настъпват вследствие на реализираните *политики на правителството на Бойко Борисов (2)*, са основно функционални и кадрови в централната администрация. Увеличава се броя на *специализираните териториални администрации*. За двете години на управление общият брой на служителите е намален с 4962 щатни бройки, с което *политиката* за оптимизация на администрацията на изпълнителната власт по отношение съкращаването на служителите е постигната.

След загубата на ГЕРБ на президентските избори на 14 ноември 2016 г. министър-председателя **Бойко Борисов** депозира оставка на правителството в Народното събрание. На 27 януари 2017 г. новоизбрания президент на Република България **Румен Радев** назначава **служебно правителство**.

Политики на служебното правителство със служебен министър-председател Огнян Герджиков

Правителството е *служебно* и е съставено от независими експерти. То управлява от 27 януари 2017 г. до 04 май 2017 г. Съставът на правителството включва *министър-председател, 4-ма заместник министър-председатели*, като *2-ма* ръководят и министерство – съответно на здравеопазването и на отбраната. Двама служебни вицепремиери отговарят за европейските фондове и за подготовката на българското председателство на ЕС. *Министрите са 15*. Общият брой на министерствата е 17.

Основна задача на служебното правителство е провеждането на предсрочните парламентарни избори и то не би следвало да осъществява *политики*, свързани с изграждането, функционирането и развитието на администрацията на изпълнителната власт. Въпреки това, като задачи на правителството, министър-председателят определя *„Подготовката за председателството на Република България на Съвета на ЕС“* и *„Усъвършенстване на държавата и институциите така, че да служат пълноценно на обществото“*. В рамките на два месеца са сменени повечето от областните управители. Кардови промени са извършени и в структури на *централната администрация*. Това

¹⁵ Бел.авт. Количествените данни са публикувани в Доклад за състоянието на администрацията през 2016 г. В щатните бройки на служителите не са включени служителите на МВР, което през 2016 г. има утвърдени 50 017 щатни бройки.

поражда негативна реакция от представители на ГЕРБ, които изразяват публичното си несъгласие.

✚ **Политики на правителството с министър-председател Бойко Борисов**

(3)

Третото правителство на Бойко Борисов започва да управлява от 04 май 2017 г. То е коалиционно и включва дейци от ГЕРБ и Обединени патриоти (ВМРО-БНД, Атака и НФСБ).¹⁶ В публичното пространство правителството е известно като правителство „Бойко Борисов 3“ и кабинет „Борисов III“.

Съставът на правителството включва *министър-председател, 4-ма заместник министър-председатели*, като двама ръководят и министерство – съответно на отбраната и на външните работи. *Министрите са 16.*

Общият брой на министерствата е 18. Министерството на земеделието и храните е преобразувано в Министерство на земеделието, храните и горите. Създадено е ново Министерство за българско председателство на Съвета на ЕС през 2018 г.

Като основни *политики*, които започват да се реализират чрез законодателни промени през първите месеци на управление на правителството, са:

- подготовката на администрацията за българско председателство на Съвета на ЕС през 2018 г.;

- намаляване на административната тежест за гражданите чрез намаляване броя на административните услуги и облекчаване на процедурите за тяхното получаване;

- продължаване на изграждането на системата за електронно управление.

Предвиждат се провеждането на обществени дебати за промени в *политиката за децентрализация*. През 2017 г. повече от 50 от съществуващите 265 общини в Република България нямат население от 6000 души. *Законът за административно-териториалното устройство на Република България*, приет през 1995 г.¹⁷, регламентира такова условие само за новосъздаващи се общини, но не и за закриването на такива, които нямат посочения брой на население. Дебатът за намаляването на броя на общините предстои. Необходимо е и в средносрочен период да се проведе задълбочен обществен дебат и за *политиките* за създаването на т. нар. „второ ниво на управление“¹⁸, отнасящо се до все още нереализираната *регионална реформа*, като част от европейските изисквания за институционалното изграждане на системата на администрацията на изпълнителната власт в Република България.

Вследствие на извършените *анализи* на стратегически документи и нормативни актове, чрез които са реализирани *политиките* на **трите редовни правителства** на Република България за изграждането, функционирането, развитието и усъвършенстването на администрацията на изпълнителната власт през *първите четири години* от седемгодишния **Втори програмен период на пълноправно членство на Република България в ЕС**, могат да се направят следните *обобщени изводи*:

❖ *Политиките* на редовните правителства на **Пламен Орешарски и Бойко Борисов (2)** са основно функционални и кадрови. Те засягат промени в *централната* и

¹⁶ Бел.авт. Обединени патриоти е националистическа коалиция, включваща три партии – ВМРО-БНД, Атака и НФСБ. Коалицията е създадена със споразумение за обща кандидатура на трите партии за президентските избори през 2016 г.

¹⁷ Обн. ДВ. бр.63 от 14 Юли 1995 г., с посл. изм. ДВ. бр.58 от 18 Юли 2017 г. – чл.8, ал.1 т.1

¹⁸ Бел.авт. За регионалните политики и „второто ниво на управление“ по-подробно вж. Арабаджийски, Н. Държавно и публично управление. Изд. НБУ. С., 2014 г., с.114-118; Георгиев, Л. Регионална икономика. Изд. НБУ. С., 2009 г., с. 305-391; Георгиев, Л. Регионални и общински несъответствия. Изд. НБУ. 2012 г., с.355-362 и Гълъбинова, Юл. Европейските региони – формално изследване на номенклатурата или използване и възможностите за сближаване. Изд. НБУ. С., 2015 г., с. 59- 91

териториалната администрация на изпълнителната власт, като е увеличен броят на структурите на специализираните териториални администрации.

❖ Реализирането на политиките на **Пламен Орешарски** и **Бойко Борисов (2)** за изграждане, функциониране и развитие на администрацията на изпълнителната власт в Република България не са ефективни. Причина за това е усвояването на едва 19% от предвидени финансови средства по оперативна програма „Добро управление“;

❖ Политиките за **регионални реформи** се забавят. Правителството на **Бойко Борисов (3)** планира провеждането на нов дебат в обществото за промени в нивата на управление и броя на структурите на централната и териториалната администрация. Общественият дебат за това е наложителен;

❖ В началото на 2017 г. правителството на **Бойко Борисов (3)** започва управлението си със значително намалена щатната численост на служителите в централната администрация, които са 48 646, и увеличена в териториалната, които са 33 985. Същевременно утвърденият щат на служителите на МВР за 2016 г. е 50 017 щатни бройки, което като брой представлява повече от щатните служители на цялата централна администрация. Този дисбаланс в управлението на централната администрация следва да се регулира. Функционирането на две равностойни подсистеми в изпълнителната власт, които се използват за управление на държавата, осигурява възможността при настъпването на евентуална криза в управлението едната подсистема бързо да поеме функциите на другата. Когато и втората подсистема не се справя, функциите по управление могат да се възлагат на армията. В една демократична държава армията има и би следвало да има само отбранителни функции, а не и управленски. Политиките за изграждането на такъв модел на управление в демократична България едва ли са целесъобразни. Те следва да се прецизират и внимателно обмислят преди законодателното им реализиране;

❖ Политиките за доизграждането на системата за електронно управление и реалното ѝ комплексно функциониране, неминуемо ще намали административната тежест на гражданите, но това ще се отрази върху драстичното съкращаване на щатната численост на служителите в администрацията. В тази връзка е целесъобразно да се проведат конкретни прогностични изследвания, като на базата на получените резултати този процес на съкращаване на служителите да се осъществи планово и безконфликтно.

Посочените обобщени изводи доказват заявената основна теза, че моделът на държавна служба, въведен в Предпресъединителния период през 1998 г. не е променян. През първите четири години на Втория програмен период на пълноправно членство на Република България в ЕС политиките на редовните български правителства не са довели до съществени промени в системата на администрацията на изпълнителната власт.

Библиография

Литературни източници

Арабаджийски, Н. Организация на публичната администрация в Република България. Изд. НБУ. С., 2010 г.

Арабаджийски, Н. Държавно и публично управление. Изд. НБУ. С., 2014 г.

Георгиев, Л. Регионална икономика. Изд. НБУ. С., 2009 г.

Георгиев, Л. Регионални и общински несъответствия. Изд. НБУ. 2012 г.

Гълъбинова, Юл. Европейските региони – формално изследване на номенклатурата или използване и възможностите за сближаване. Изд. НБУ. С., 2015 г.

Стратегически документи и аналитични доклади

(Публикувани в Интернет сайта на Министерски съвет на Република България „Портал за обществени консултации“: <http://www.strategy.bg>)

Нормативни актове

(Публикувани в Интернет сайт „Български правен портал“: <https://www.lex.bg>)